

Byla, či nebyla? To je, proč tu leží

Hlavní hrdinka románu **Pacanka Kláry Elšíkové** nechce být spořádanou holčičkou, nechce být zdrženlivou slečnou, a už vůbec ne poslušnou manželkou. Možná že tak mladá česká autorka zachytila past, do níž se chytila celá jedna generace: tolik se soustředila na to, aby neskončila ve stejných osidlech jako její rodiče, že dobrovolně nakrčela do jiné pasti.

ONDŘEJ HORÁK
literární kritik

Představte si, že by dnes vyšel román, kde by nikdo nebyl obětí ani nepatřil k LGBTQ+. Představte si, že by dnes vyšel román, kde by nikdo nezpracovával žádné téma, o němž se údajně nemluví. Představte si román, o němž by autor netvrdil, že jde o autofikci. Nebo si představte román, kde by nikdo nevytvářel literární bulvár tím, že by dělal románovou postavu z historické osobnosti, často přímo z proslulého spisovatele! Nebyla by to velká úleva, zase jednou si moci přečíst něco, kde by člověk nemusel odrážet všechno tohle módní harampádí, jehož přítomnost znamená body, které jsou pro mnohé bohužel podstatnější než samotná estetická hodnota literárního díla?

Tento román by byl prostě jenom o životě. Ale není to málo, když je román pouze o životě? *Pacanka* Kláry Elšíkové ukazuje, že to málo být nemusí, naopak. Ovšem vyprávěč takového románu musí být sebevražedně upřímný – nebo to aspoň předstírat tak, abychom mu to uvěřili, – nesmí se šetřit. Nesmí vytvářet lepší verzi sebe samého, musí naopak na světo světa ve slovech vynést to, co se nesluší říkat o tom, co se nesluší dělat. Jeho vyprávěč musí být donašečem nasazeným na sebe samého.

Pochopitelně je dále otázkou, kde končí příslost a nesmlouvavost vůči vlastní osobě a kde začíná nekonečně rozlité sebestřednost nezajímaví se o nic jiného než o otisk vlastního ega ve světě. Což je možná jedna z věcí, které budou na *Pacance* iritovat. Neboť jestliže si její hlavní hrdinka nebere servítky, pokud jde o vlastní sexuální apetit, jež se snaží ukojit, pak to pro jednoho bude snaha o co nejupřímnější, nezakrývavý pohled – díky tomu se čtenářky mohou identifikovat a čtenáři zas budou mít pocit, že pronikají do způsobu ženského uvažování a nahlížení. Pro jiného to ale bude znít jako holedbání se sexuálními eskapádami.

Svět jsou jen bary

Pokud už byla řeč o tom, že *Pacanka*, vydaná brněnským Hostem, rozhodně není „čtení pro ženy“, potom dodejme, že se tradiční dělení nepřekračuje pouze v tomto směru. A teď ani nemáme na myslí to, že mladá žena mezi muži v posteli zakopne i o sexuální zkušenost s jinou ženou. Jde spíš o to, že nejen tím, co bylo naznačeno hned na začátku, *Pacanka* připomene knihy reflektující svobodu a rozevřatá (tedy zkrátka soukromá, nikoli angažovaná) devadesátá léta, jak je známe například z próz Emila Hakla. Jako by tak byla hrdinka Kláry Elšíkové (1989) a stejně tak samotná autorka nejméně o desetiletí transponována do minulosti. Hlavní problém ústřední postavy zde spočívá v čemsi zdánlivě triviálním: proč když chce ona i on, je tak těžké, aby k něčemu došlo, případně aby to něco ještě za něco stálo.

Protože v *Pacance* se hojně vysedává v barech a popíjí – díky čemuž přichází uvolněnější nálada a zároveň menší vybiřavost. Naše hrdinka totiž neváhá jít do baru sama, vydat se na lov a chtít souložit třeba hned na místě, na záchodcích. Navíc kouří, a jak víme, kuřáci se velmi snadno seznámí, zvláště když teď – v tom je oproti devadesátým létům změna – musí postávat na ulici. Neohrabané spojení „mít sex“ je v *Pacance* poměrně frekventované a stvrzuje, že tvůrkyně se zaměřuje spíše na věcný popis než na vzletnou, básnickou mluvu.

Mladá žena Kláry Elšíkové se podobá mužským hrdinům z devadesátých let, o nichž se zvyklo mluvit jako o „chcípácích“, rovněž tím, že má spoustu náhodných krátkodobých známostí, protože málokdy s někým opravdu chodí. Pokud u kluků bývá důvodem snaha se nevázat, nuda usedlého sexuálního života se stálou partnerkou, u „pacanky“ to je obdobné. Problém je v tom, že s alkoholem přichází nejen pohlavní žádost, ale i neohrabanost. Ale tomu, aby se řeklo, že až budeme střízliví, to bude jistě lepší, stává v cestě ranní rozčarování z odhaleání, s kým jsme to v posteli skončili.

Mimochodem, tajemný název též odkazuje k překračování hranice na mužsko-ženském pomezí. A román je vyprávěn v du-formě, kterou můžeme vnímat jako snahu o poodstoupení od sebe samé – skromnější než ich-forma –, ale na druhou stranu jako nakročení ke snaze o větší sebmýtizování, jak to známe u lidí, kteří o sobě neváhají mluvit v er-formě.

Na Ukrajině i na Korfu

Vůbec tato mladá žena často nepřímou žehrá na uvádání sexuálního dovádění s klukem, s nímž chodila. U všech chlapů je často nespokojena s tím, jak jí (ne)uspokojili. Celková nespokojivost života je tu řešena nejen slalomem mezi ukojiteli, ale i změnami adresy. Chvilí se nachází v Nizozemsku, potom v Oděse – tehdy ještě byl na Ukrajině mír – a skončíme na Korfu, což se zdá příznačná adresa, neboť se jedná o ostrov, kde, jak známo, pobývala Durrellovic rodinka – a Lawrence Durrell je autorem eroticky nespoutané *Černé knihy* (1938). Na tento ostrov za Lawrence Durrellem přijel – jak dokládá cestopis *Kolos z Maroussi* (1941) – i jeho literární bližнец Henry Miller. A Millerův *Obratník raka* (1934) je, co se týče způsobu psaní, nedostíhým předchůdcem *Pacanky*.

Za pozornost též stojí, že v *Pacance* najdeme žádnou zmínku o politice. Hrdinka je celou dobu v soukromé válce, ale v bitvě za orgasmus častější. V jednu chvíli se rovněž mluví o tom, že se jí zdá nechutné pojídání masa, ovšem nikoli z nějakých vyšších pohnutek. Navíc to asi není nijak důsledné, když předtím čteme o tom, jak obědvá holandský řízek.

Podstatnější je, že se hlavní hrdinka ani moc nezajímá o své okolí, nikým se nenechá dojmout či vyvést z míry. Jakýmsi vybočením ze zájmu o sebe a své

Tajemný název též odkazuje k překračování hranice na mužsko-ženském pomezí. Román je vyprávěn v du-formě, která působí jako poodstoupení od sebe samé.

”

blaho je pouze moment, kdy jí umírá matka. Ta je v *Pacance* základním, omezujícím korektivem, který dceři vštěpuje, co má a co nemá spořádaná holčička, později slečna dělat.

Dá se vlastně říct, že ani samotná Klára Elšíková nikam nepokročila. Že píše o tomtéž jako v debutu *Zítřka už usnu* (2013), tedy o životě mladých lidí, o slepé uličce, již náhle končí šestiproudá dálnice. V prvořadě dokonce střídala jinoušský a dívčí part, jako by se chtěla přiblížit mužské perspektivě, v *Pacance* už píše výhradně ze ženského pohledu, ale přitom tím promlouvá jak k ženskému, tak k mužskému publiku.

I jinak je *Pacanka* o mnoho dál než *Zítřka už usnu*. Rodačka ze Zlína, která studovala v Olomouci a nyní pracuje v Praze jako novinářka, tedy oněch deset let rozhodně nepromarnila. Její výraz je sebevědomý a důrazný, dozvíme se zde třeba i to, co by chtěla partnerům v dialogu odvést, ale nechá si to raději pro sebe. Což je jen jedna z figur dokládající zmíněné sebevědomí a usazenost autorčina výrazu.

To pitomé poznání...

Určitým handicapem *Pacanky* se v tomto směru může jevit pouze spisovatelčina moravština, která v přímé řeči působí příliš strojeně a koženě. Například jedna Australanka, jež pracuje s naší hrdinkou, jí říká: „Jo, to je hrozně vtípné, protože mi to zní jako dickhead. Takže když spolu mluvíte česky, slyším pořád samé dickhead.“ A v takové sexuální otevřené próze je pak doslova matoucí používání tvaru „vylázáš“ (rozuměj „vyležáš“).

Pacanka má sice otevřený konec: příznačně je sama a zcela nahá vstupuje do moře. Hrdinka je stále mladá, avšak nikoli již mladičká. Proto v závěru románu nacházíme mladou ženu ztrácející spontánnost a nebojácnost. Uvědomuje si, že trávit dny s náhodně potkanými chlapíky už není pro ni. Taky je jasné, že nikdo před sebou neutěče a jednoho dne se bude muset vrátit do reality – a začít pracovat, aby zaplatil nájem a najedl se, aby mohl pracovat... Je to příběh nabývání onoho „bad wisdom“, o němž zpívá Suzanne Vega na své „nemocné“ desce z devadesátých let.

No a samozřejmě je dále otázkou, zda „pacanka“ snahou neopakovat matčiny chyby již něco neprošvihla – zda některé možnosti nejsou pryč. Jestli je schopna trvalého vztahu, založit s někým rodinu. A jestli o to vůbec stojí.

V *Pacance* nechybí ani hořká scéna vypovídající mnohé o tom, kam některé zavedla ženská emancipace: „Pustíš si porno, několikrát se uděláš a představuješ si, jak tě takhle lízal Honza. Už nebrečíš, už se asi lepšíš.“

Na konci románu taktéž nacházíme jedno z mála povzdechů, které nás rázem vrátí do současné atmosféry: „Proč má doprdele snad každá holka příběh o tom, jak jí došlo až za nějakou dobu, že to něco, co se stalo, nebylo v pohodě?“

Hlavní hrdinka *Pacanky* patří k podobnému druhu jako ústřední postavy *Amáliiny nehybnosti* (2021) Kateřiny Rudčenkové (1976) či *Zpíváš, jako bys plakala* (2022) Zuzany Kultánové (1986), které leckoho iritovaly, ať už tím, jaké byly a jak se projevovaly, či tím, že dávaly nahlédnout za kulisy ženského světa, a tím torpědovaly mnohé snahy v pozicním souboji pohlaví.

Každopádně je na místě ocenit, že si Klára Elšíková dává pozor na to, aby vydávala nadbytečně. V této neusazenosti se podobá své hrdince, jež již vlastníostí vracející nás do literatury reflektující devadesátá léta je to, že nechce udělat kariéru. Například zmíněná Kateřina Rudčenková loni publikovala další knihu, soubor povídek *Tchyně nemá jazyk*. Ty sice vznikly povětšinou před *Amáliinou nehybností*, ale nyní působí jen jako nedůležitý dodatek.

I když i tady jsou potěšující jednotlivosti, jelikož Kateřina Rudčenková umí být skvěle potměšilá a nemilosrdně zároveň: „Už nevím, kam patřím. Pořád přemýšlím, jestli jsem Husákovu dítě, sněhová vločka, boomer, milenál nebo generace X, Y nebo Z, už se v těch termínech, kterými nás označují, nevyznám, a taky by mě zajímalo, jestli moje přecitlivělost a všechny obsedantně-kompulzivní poruchy, co mám, a nízký plat, jestli to všechno jde svíst aspoň na něco z toho.“ V pořadném popisu divadelního představení pro změnu završí věta: „O ten feminismus se nijak nesnažíme, ten z toho leze sám jako péro z gauče.“

Jak to vidím já

Podvyživenou povídkovou knihou s názvem *Planetky* teď vydala i Hana Lundiačková (1978), na jejíž živelný styl občas *Pacanka* upomene. Autorka *Planetek* se zdá mít velký potenciál, nicméně ani po zveřejnění delších textů *Co je ti do toho* (2020) a *Hyena* (2021) stále nedispонуje knihou, která by byla skutečnou haupttreťou...

Planetky jsou totiž především dost odvažným zkoušením čtenářovy trpělivosti – a rozmělněním bibliografie Hany Lundiačkové, již jako by chyběl klid k tomu, aby vytvořila něco víc než jen další položku svého díla. Navíc když hned tři povídky byly do *Planetek* přeneseny z prvotiny *Vrhnout* (2010). Brzy by ale měl vyjít jiný povídkový soubor obsahující rovněž dvanáct textů. Jedná se o třetí knihu Veroniky Bendové (1974), a ta rozhodně není jen vyplněním prluhy mezi rozsáhlejšími prózami.

Když se vrátíme ke Kláře Elšíkové, *Pacanka* jako by potvrzovala, že česká próza je pořád nejsilnější v kvazi-autobiografických zpovědích ve stylu „co jsem zažil(a) a jak to vidím já“. Ty nejzdařilejší – *Baletky* (2020) Miřenky Čechové či *Přípravy na všechno* (2020) Elsy Aidse – však bývají uhlaženými konformisty v porotách literárních cen zbaběle přehlíženy podle hesla: Účtyhodné je to, co nás neděsí a neuráží. Uvidíme, zda se *Pacance* dostane stejného „významení“.

KNIHU TÝDNE

Pacanka

Klára Elšíková
Vydalo nakladatelství Host, Brno 2024.
192 stran.

Spisovatelka Klára Elšíková píše prostě o životě. Je to snad málo?

FOTO HOST - LUCIE URBAN